

Романчук О.

Млини Березнівщини

2009

Протягом тисячоліть люди, які жили на території району, вирощували злакові культури – ячмінь, жито, пшеницю. За допомогою двох плоских каменів перетирали вирощене зерно на борошно і пекли з нього прісний хліб, який був далекий від сучасного за формою, розмірами і смаковими якостями. В II-IV століттях нашої ери племена черняхівської культури, що населяли лісостепову частину України, запозичили у римлян і стали використовувати для помолу зерна ротатійні жорна, які давали більше продукції при меншій затраті праці. Вони у 3-4 рази були продуктивніші, ніж зернотертки.

З кожним століттям кількість людей на землі збільшувалася і пропорційно збільшувалася потреба в продуктах харчування. Щоб прогодуватись, потрібно було все більше вирощувати зерна, а з нього виготовляти борошно, яке колись і сьогодні було і є основним продуктом нашого з вами споживання.

Як відомо, людська думка ніколи не стояла на місці, а завжди була в пошуках. Люди постійно вдосконалювали своє житло, зброю, знаряддя праці. Не минув цей процес і борошномельного виробництва. Ручні жорна не могли дати потрібної кількості борошна і люди навчилися застосовувати для помолу зерна силу вітру, води, парк. Для цього будувались великі стаціонарні приміщення з масивними жорновими каменями.

Сьогодні неможливо сказати, хто і де побудував першого вітряного чи водяного млина. Історичні джерела дають лише відомості, що вперше вітряки з'явилися в Азії ще до нашої ери. Водяні млини швидко застосовували древні греки і римляни. Всі ці надбання людства перейшли на наші землі в пізніші часи.

Вітряні млини в Європі з'явилися в середині XI століття, а на землях району – наприкінці XVIII-го. Вітер, потрапляючи на легкі каркасні крила, крутив довгий масивний вал з великим дерев'яним зубчастим колесом, від якого крутилося веретено з жорновим каменем.

В Західноєвропейських країнах водяні млини зафіксовані в V-му столітті нашої ери, а на території сучасної України стали поширюватися в роки пізнього середньовіччя. Млини стояли на річках або ставках і потік води, падаючи із шлюзи на металеву турбіну, крутив масивні жорнові камені.

В 1784 році англійським винахідником Джорджем Уаттом була винайдена парова машина, яку постійно вдосконалювали і стали використовувати для перевезення вантажів і пасажирів по залізниці, на пароплавах, фабриках, заводах, в борошномельному виробництві. В парових млинах приводною силою була водяна пара, яка під тиском в циліндрі крутила масивне металеве колесо (маховик), на яке було насаджено широкий матерчастий пас. А той в свою чергу крутив пристрій з парою жорнових каменів.

За таким же принципом працювали млини, де стояли двигуни внутрішнього згорання. Млини в основному були двоповерхові. На другому поверсі стояла пара жорнових каменів, над якими розміщувався ковш для зерна, звідки воно тонким струменем, який регулювався заслонкою, надходило між масивні жорна. На першому поверсі стояв ящик, в який сипалося борошно.

Така, так би мовити, передісторія. А на початку 1920-х років територія сучасної Березнівщини була вже покрита густою сіткою вітряних, парових, водяних млинів. Після радянсько-польської війни польська окупаційна влада весною 1922 року розпочала інвентаризацію млинів. Кожна гміна подавала в повітовий центр списки наявних на її території всіх видів млинів. Завдяки цьому заходу у Рівненському обласному архіві сьогодні зберігаються списки всіх млинів Ровенського повіту, до складу якого входили в 1921-1925 роках Березнівська і Людвипольська (Соснове) гміни. Згідно з інвентаризацією

1922-28 років, на території обох гмін було: 57 вітряних, 22 парових, 14 водяних млинів, один млин, який працював від двигуна внутрішнього згоряння.

Думаю, буде цікаво читачеві дізнатися про кожне село чи хутір, де стояв млин, а також про його власника. Переклад зроблено з польської, а тому написання деяких населених пунктів може не співпадати з сучасними їх назвами. Але й це не менш цікаво. До того ж деяких населених пунктів уже не існує на карті району.

Вітряки Березнівської гміни на 21 березня 1922 р.

Всі млини мали по одній парі жорен.

1. Місто Березно.....Шварц Герман.
2. Колонія Кургани.....Покрант Фердінад.
3. "-".....Нінкельман Готліб.
4. Село Велике Поле.....Кренц Вільгельм.
5. "-".....Лендер Вільгельм.
6. "-".....Марон Кароль.
7. "-".....Тацер Адам.
8. Село ЯблунеКриснель Фрідріх.
9. "-".....Альтвасер Пауліна.
10. "-".....Парфенюк Давид.
11. "-".....Цукерман Лайзер.
12. Село ГолубноНовак Максим.
13. Колонія СарковкаКорнійчук Тихон.
14. Колонія ЛіпнікіГауйдамович Михайлина.
15. Колонія АнтонівкаМіллер Ян.
16. Село ЯринівкаВирух Мар'ян.
17. Село ПоляниЗасць Аркадій.
18. Село БроннеМихальчук Іван.
19. Село ТишицяМельник Андрій.
20. Колонія КшешовоСавіцький Григорій.
21. Князь-селоМельник Давид.
22. Село ВітковичіШтиба Єумен.
23. "-".....Миронець Потап.
24. "-".....Миронець Микита.
25. Село БалашівкаДеркач Іван.
26. Село МоквинЯрмольчук Міна.
27. "-".....Радіон Тетяна.
28. "-".....Вирух Герас.
29. Село БілкаБецько Єроф.
30. "-".....Грицінта Василь.
31. Село Кам'янкаОстапчук Іван.
32. Село ЛенчинБокєв Леон.

Вітряки Людвипольської гміни на 15 березня 1922 року

1. Село БистричіБухалюк Максим.
2. "-".....Ліневич Юліан.
3. Село Білка БерезаГустав Мартин (на 12. V. 1922р.)
4. Село ДруховаСавчук Григорій.
5. "-".....Яковчук Василь.
6. "-".....Миронець Лаврентій.
7. "-".....Петрова Уліта.

8. "-"..... Мельник (Мельничук?) Максим.
9. Село Грушівка Август Артем.
10. Село Гута Грушівська - Мельничук (Мельник) Павло.
11. Село Погорілівка Козлов Адольф.
12. "-" Трофімчук Каленик.
13. "-"..... Резлер Кароль (на 12. V. 1922 р.)
14. Колонія Кам'янка Бенкендорф Адольф.
16. "-"..... Літке Август.
16. "-"..... Густав Мартин.
17. Село Холопи Ющук Григорій.
18. "-" Мамезур(Мазур?) Яким.
19. "-" Бороведь Теодор.
20. Село Великі Холопи - Зубчук Міна.
21. "-" Огороднік Петро.
22. "-" Жабчик Григорій.
23. Село Хотинь..... Боровець Федір.
24. "-" Семенович Михайло.
25. "-" Мазур Лейба.

Парові млини Березнівської і Людвипольської гмін у 1923 році

1. Село Сільце – Цимерман Сулім (в млині працювало у 1922 р. 5 робітників, у 1923 р. - 11).
2. Місто Березно – брати Гандемльмани (1922 - 5, 1923 -5).
3. Колонія Ліпнікі – Словінський Олександр (1922 -3, 1923 -3).
4. Колонія Малинська – Шеюбей Давід (1922 - 3, 1923 - 3).
5. Село Балашовка – Мазур і Цукерман (1922 - 3, 1923 -3).
6. Село Балашовка Чеберак, Курилерик (1922 - 5, 1923 - 6).
7. Село Богуші – Берман і Гітельман (1922 - 4, 1923 -4).
8. Село Лізяно – Арон Рехт і інші (в стані будівництва).
9. Село Холопи – Бабак і спілка (1923 -2).
10. Село Глушков – Юз Давід (1923 -2).
11. Село Адамівка – Дачковський Роман і спілка (1922 - 2, 1923 -2).
12. Станіца Пром - Гандельман Лейба і спілка (паровий млин і тартак, 1922 -18, 1923 - 17).
13. Станіца Пром – Рорендорин Альтер і спілка (паровий млин, крупорушка, січкаря 1922 -2, 1923 -2).
14. Село Велика Совпа – Мельнік Теодор (1922 - 2, 1923 - 2).
15. Село Бистриця – панські володіння (1922 -1, 1923 -1).
16. Село Кам'янка – Швець Артем (1922 - 2, 1923 -2).
17. Село Бистрицька Гута (паровий млин і тартак 1922 - 20, 1923 - 20).
18. Село Мисакувка – Векслер і спілка (1922 -2, 1923 -2).
19. Село Вороновка – Кур'ята Юзеф (1922 - 2, 1923 -2).
20. Село Погорилівка – Крамен Яцек (1922- 2, 1923- 2).
21. Село Поташня – Юз Давід.
22. Село Голубне – Юсіцький і Коськовіцький.

Водяні млини Березнівської і Людвипольської гмін у 1923 році

1. Село Городище – Малинський Емануель, в оренду взяв Шапіро Лизор (в 1922 році працювало 2 робітники, в 1923 -2).
2. Село Тишиця – Мельник Андрій і інші (1922 - 3, 1923 -3).
3. Село Бистриця – панське володіння (1922- 1, 1923 - 1).

4. Село Погоріловка – панське володіння (1922 -1, 1923 -1).
5. Село Рудня Погоріловська – панське володіння (1922 - 1, 1923 - 1).
6. Село Видумка – Піковський Аурум (не діє, потребує капітального ремонту (1922 -1, 1923 - 7).
7. Село Більчаки – Василевський Павло і спілка (1922 - 2, 1923 -2).
8. Село Друхова – Петрова Уліта (1922 -1, 1923 - 1).
9. Село Рудня Солрейська – Стецький Адам (1922 -1, 1923 -1).
10. Село Стара Гута – Багіцький Павло (1922 -1, 1923 -1).
11. Село Губків – Гольдман Йось і спілка (1922 -1, 1923 -1).
12. Село Немиля – Ліневич Юліан (1922 -1, 1923 -1).
13. Станиця Броніславка (не діючий, 1922 -1, 1923 -1).
14. Село Хмелівка – Кокота Олександр (1922 -1, 1923 -1).

В селі Орлівка в млині жорнові камені приводилися в рух від двигуна внутрішнього згоряння. Власниками його були Купервас (Куревас) Йойна і Бебчик. В 1922 році млин через зіпсований двигун не діяв, а в 1923 році давав продукцію.

Відповідно до проведеної в 1922-23 роках інвентаризації, в обох гмінах було 96 млинів усіх видів. Така кількість борошномельних закладів у ті часи була потрібна тому, що кожна сільська сім'я вела натуральний спосіб життя. Власна земля годувала, вдягала і взувала до десятка і більше членів сім'ї.

Після другого приходу в наш край більшовиків, уклад життя в селах різко змінився. На початку 1950-х років землю в сільських жителів почали "добровільно" забирати і створювати колективні господарства. Взамін давали по клаптеві городу, якого вистачало лише на городину і картоплю. Молоти дядькові в млині, по суті, було уже нічого. Мізерні грами зерна на зароблений трудовдень, яким оплачувалася робота в колгоспі, не могла прогодувати людей. Хліб і борошно населення стало купувати в крамницях за встановленими державою цінами.

Млини по одному стали помирати, як живі люди. Кожного року з лица землі стиралася дорога для кожного селянина будівля, яка раніше давала до столу шматок хліба. Сьогодні з описаних вище млинів на території району залишилися одиниці. Багато із них були спалені в роки другої світової війни, деякі вітряки валив на землю буревій і їх більше не відбудували.

Як було вже сказано, немає на землі і деяких сіл та хуторів, де стояли млини, куди люди з'їжджалися з усієї околиці, щоб змолоти зерно і обмінятися новинами. Назавжди втрачені пам'ятки сільської промислової архітектури.

Романчук О. Млини Березнівщини / О. Романчук // Надслучанський вісн. – 1997. – 28 трав. – С. 3.